

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 1. SZÁM
LXIII. ÉVFOLYAM

Csákó Judit
Az Altaichi évkönyv és a magyar krónikás hagyomány

B. Halász Éva
A békebírság

Gömöri György
Serédi Zsuzsánna és Zrínyi Ilona sírköve

Vigh Barbara
Vizsgálatok Széchenyi István gróf étkezései körül

Tamás Ágnes
*Sajtószabadság és sajtóirányítás élclapokbeli megítélése
a kiegyezés első éveiben (1867–1868)*

Matolcsi Réka
Egy 1903-as királysértési sajtóper tanulságai

Szabó Róbert
Az első világháborús katona-tanulók iskolai kedvezményei

.....

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 | 1.
LXIII. ÉVFOLYAM | SZÁM

.....

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

HU ISSN 0040-9634

Kiadja a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
Felelős kiadó: Balogh Balázs főigazgató, Molnár Antal igazgató
Nyomdai előkészítés:
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
Tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

TARTALOMJEGYZÉK

LXIII. évfolyam, 2021. 1. szám

TANULMÁNYOK

- Csákó Judit • Az *Altaichi Évkönyv* és a magyar krónikás hagyomány.
Megjegyzések egy historiográfiai vita margójára 5
- B. Halász Éva • A békebírság 25
- Gömöri György • Téves adatok 17. századi síremlékeken.
Serédi Zsuzsánna és Zrínyi Ilona sírköve 43
- Vigh Barbara • Vizsgálatok Széchenyi István gróf étkezései körül 49
- Tamás Ágnes • Sajtószabadság és sajtóirányítás élclapokbeli megítélése
a kiegyezés első éveiben (1867–1868) 75
- Matolcsi Réka • „A király igazsága és a nemzet igazsága”.
Egy 1903-as királlysértési sajtóper tanulságai 99
- Szabó Róbert • Hadiérettségi, hadibizonyítvány. Az első világháborús
katona-tanulók iskolai kedvezményei 119

MÉRLEG

- Csorba László • „Hadd reméljük, hogy bölcsességük megszilárdítja azt,
amit türelmük és hazaszeretetük elért...” Frank Tibor új könyve
a kiegyezés angliai visszhangjáról 137

MEGEMLÉKEZÉS

- Szarka László • Tilkovszky Loránt (1927–2021) 147
- Pritz Pál • Vida István (1940–2020) 151

A BÉKEBÍRSÁG

B. HALÁSZ ÉVA

THE FINE OF PEACE

The fine of peace (*iudicium pacis*) was paid by the parties in a lawsuit to their ordinary judge in case they petitioned for and received permission, before judgement was pronounced, to make an agreement by arbitration or otherwise. The term itself emerged in the sources in the course of the fourteenth century, but the fine had certainly had to be paid to the judge already in the late thirteenth century if the case ended with an agreement instead of a judgement. From 1435 the judges were disallowed to exact it in acts of might (*actus potentiarii*), and the ban was extended from the end of the fifteenth century to all suits that ended with agreement prior to judgement. The fine of peace was generally shared by the parties: they either paid equally, or the defendant took on itself the payment of the bigger part. While few sources give precise sums, on the basis of the surviving evidence the amount of the fine was in the range between 3 and 5 florins. Higher sums only occur before the law of 1351.

Keywords: medieval legal history, fine of peace, *iudicium pacis*, legal agreement

A *iudicium pacis*, vagyis a békebírság¹ közismert a magyar középkorral foglalkozó történészek és jogtörténészek előtt. Röviden összefoglalva: a felek akkor tartoztak békebírsággal a bírónak, ha a per bármely szakaszában még az ítélet előtt a bíró előzetes engedélyével megegyeztek, így mintegy kárpótolták a per végigvitele esetén őt illető bevételekért.

B. Halász Éva, tudományos munkatárs, Magyar Tudományos Akadémia – Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Szegedi Tudományegyetem – Magyar Országos Levéltár Magyar Medieviztikai Kutatócsoport.

- ¹ Elvéve más magyar fordítások is előfordulnak, ilyen például a békeváltság (*Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Bp.–Szeged, 1990-. [= Anjou-oklt.] XII. 154.) és a békebírói díj (W. Kovács András – Valentiny Antal: *A Wass család cegei levéltára*. Kolozsvár, 2006. 289. 234. regesztá). Azonban véleményem szerint a békebírság kifejezés jobban megfeleltethető a *iudicium (habite) pacis*nak, vagyis a legelterjedtebb latin alaknak. Ugyancsak ezt a fordítást támasztják alá az időnként olvasható *biragium pacis* alakok is (pl. 1347. június 30. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [= MNL OL] Diplomatikai Fényképgyűjtemény [= DF] 285 819., Anjou-oklt. XXXI. 614.; 1350. február 11. MNL OL Diplomatikai Levéltár [= DL] 76 962., Anjou-oklt. XXXIV. 132.). I. Lajos király 1351. évi törvényének 9. cikkelye értelmében a törvényesen elítélt személy három napon keresztül egyezkedhetett a másik féllel. Ha nem jutottak egyezségre, akkor a bíró átadta őt perbeli ellenfelének a büntetés végrehajtása miatt. A 10. cikk szerint, ha az egyezés sikeressé volt, akkor az elítélt maximum 50 márkát tartozott fizetni a bírónak. Fontos azonban leszögeznünk, hogy ez nem azonos az általunk vizsgált békebírsággal. A *iudicium pacis* egyik ismérve ugyanis, hogy a perben még nem született meg a végső bírói döntés: *Decreta regni Hungariae 1301–1457*. Ed. Franciscus Dóry – Georgius Bónis – Vera Bácskai. Bp., 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 11) (= DRH) 133–134.

Az egyezés létrejöttét segíthették fogott bírák, de részvételük nem volt kötelező.² Ugyanakkor pár részletkérdés, talán éppen a fogalom közismert volta miatt, még nem kellőképpen tisztázott, és jelen írásomban ezeket szeretném számba venni. A következőkre keresem a választ: 1. Mikortól ismert a békebírság és mely bíróságokon kellett fizetni? 2. Ki fizette, volt-e valamilyen rendszer az összeg felek közötti megosztásában? 3. Szabályozták-e a mértékét? 4. Meddig volt a szokásjog része a békebírság, és ez idő alatt változott-e valami vele kapcsolatban?

1. Mikortól és mely bíróságokon találkozunk a békebírsággal?

A kérdés második részére egyszerűbb a felelet: a békebírság általánosan ismert volt az egész országban, Szlavóniában³ és Erdélyben⁴ is; a kúriai bíróságoktól⁵ kezdve a *comes terrestris* ítélőszékekeg⁶ bezárólag a bírászkodás minden szintjén, egyházi⁷ és világi bírák részére egyaránt meg kellett fizetni abban az esetben, ha a peres felek között megegyezés született.⁸ A kérdés első felére, vagyis arra, hogy mikortól kezdve számolhatunk a béke-

² A *iudicium pacis* fogalom hosszabb-rövidebb összefoglalásával, ismertetésével találkozunk pl. Hajnik Imre: *Bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt*. Bp., 1899. 406.; Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Bp., 2000. 339.; A magyar bírósági szervezet és perjog története. Szerk. Varga Endre. Bp., 1961. (Levéltári Szakmai Továbbképzés. Felsőfok 13) 43. Legutóbb Szócs Tibor érintette a kérdést a nádori intézményről írott munkájában. (Szócs Tibor: *A nádori intézmény korai története*. Bp., 2014. 255.) Fejér György forráskiadvány-sorozatának (Georgius Fejér: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, 1829–1844. I–XI.) IV/2 kötetében az egri káptalan egyik 1251-ben kelt oklevele alapján úgy foglalt állást, hogy a békebírság (*iudicium pacis*) már a 13. század közepén ismert volt. A forrásból azonban kiderül, hogy nem békebírságról volt szó, hanem arról, hogy egy Ianus nevű ember *libertinusa* meggyilkolta az esztergomi érsek *vinitorát*. Az érsek officálisa és Ianus a per kezdete előtt (*antequam super hoc facto coram rege lis fuisset inchoata*) megegyeztek abban, hogy utóbbi az elhunyt vérdíja fejében bizonyos összeget fizet annak fiának, továbbá átadja az érseknek egy birtokát (IV/2. 84–85.).

³ 1352. december 4. Lackfi István szlavón-horvát bán. MNL OL DF 276 990., Anjou-oklt. XXXVI. 835.

⁴ 1354. január 15. MNL OL DL 60 043., Anjou-oklt. XXXVIII. 18.

⁵ Egy ízben magát az uralkodót nevezi meg az oklevél a per bírójának, azaz a békebírság kedvezményezettjének. 1330. május 8. MNL OL DL 2605., Anjou-oklt. XIV. 259.

⁶ 1372. március 4. Márton fia János kőrösi comes terrestris. MNL OL DF 282 343., B. Halász Éva – Suzana Milan: *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium*. Bp.–Zagreb, 2014. (= Com. Terr.) 15.

⁷ 1353. július 4. László prépost, Miklós egri püspök helynöke. MNL OL DF 251 723., Anjou-oklt. XXXVII. 464.

⁸ Egyetlen olyan Anjou-kori forrásunk van, ami kétséget ébreszthetne az iránt, hogy csak az ítélet meghozatala előtt élhettek a felek az egyezés iránti kérelemmel. Ajkai Pós fia Pető és Benedek fia Péter nádori bírságszedők oklevelében azt olvashatjuk, hogy az alnádor által tartott Veszprém megyei *generalis congregatió*n a dömölki apátot 3 márkában elmarasztalták Szakácsi Pál fia Pál és Mezőlaki László fia Márton ellen, majd az alnádor a feleket megegyezésre szólította fel (MNL OL DL 41 056., Anjou-oklt. XXXI. 853.). Az alnádor eredeti oklevele nem maradt fenn. Ismeretes ugyanakkor, hogy a közgyűlésen mind a két félnek készen kellett állnia a bizonyításra, ha az alperes azért kérte a halasztást, hogy megfelelően válaszolni tudjon, akkor is megbírságotlák (Tringli István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéseről*. In: *uő: Szokás és szabadság*. Bp., 2017. 25.). Feltehető, hogy ebben az esetben is perhalasztást kért az apát, de a közgyűlés miatt ezért bírságot kellett fizetnie. A felek ezek után jutottak arra, hogy inkább megállapodnak. Egymással vitában álló felek természetesen kiegyezhettek egymással anélkül is, hogy a vitatott ügyben nem választott bírósághoz fordultak volna. Így például 1396-ban Upori István titeli prépost és testvérei egyeztek meg Miklós fia Jánossal és testvérével bizonyos, egymás között kölcsönösen elkövetett hatalmaskodás ügyében. Egyezségüket Zsigmond király foglalta írásba, a szövegben nincs semmilyen utalás arra,

bírsággal, már nem ilyen könnyű felelni. A szakirodalomban általánosan ismert és elterjedt vélekedés szerint a békebírság mindig is megillette a bírót minden olyan esetben, amikor az előtte kezdett pert nem ítélettel, hanem egyezséggel zárták le. Az Árpádok korában kelt oklevelekben ugyanakkor a fogalom nevét hiába keressük, a *iudicium pacis* szókapcsolat csak a 14. század elején jelenik meg a forrásokban, első ízben Hermány nem-beli Lampert országbíró 1323. októberi kiadványában olvasható.⁹ Ezt megelőzően Aba Amádé nádor egyik, 1300 júliusában kelt oklevelében a *iudicium pacificum* alakkal találkozunk, ami egyedi jelenség.¹⁰ Jogosan merül fel tehát az a kérdés, vajon korábban is létezett-e a békebírság, vagy csak a 13. század végére, a 14. század elejére alakult ki.

Az Anjouk korából egy-egy perről gyakran már több kiadványból is értesülünk, nem ritkán az egész perfolymot figyelemmel tudjuk kísérni lépésről lépésre, akár ítélettel, akár megegyezéssel zárult. Az egyezséggel befejezett ügyekben kelt oklevelek nem mindegyike tartalmazza azonban a *iudicium pacis* kifejezést. Leggyakrabban a bírság megfizetéséről,¹¹ illetve elengedéséről szóló nyugtákban szerepel.¹² Mivel az ilyen típusú iratok nem tartottak számot örök érvényre, ezért csak töredékük maradt fenn. A békebírság kifejezés felbukkan(hat) továbbá a megegyezésre elvi engedélyt adó perhalasztó oklevelekben,¹³ a felek megegyezésének részleteit esetlegesen rögzítő hiteleshelyi kiadványokban¹⁴ és ritkán a pereskedést végleg lezáró bírói dokumentumokban is.¹⁵ Azonban bármelyik típusban őrződött meg magának a fogalomnak a neve, onnantól kezdve, hogy a

hogy a felek az ügyüket korábban bármely bíró színe elé tárták volna (Fejér: *Codex diplomaticus*, X/2. 344–345.). Ilyen esetben nem kellett békebírságot sem fizetniük.

⁹ 1323. október 22. MNL OL DL 67 269., Anjou-oklt. VII. 517.

¹⁰ 1300. június 8. MNL OL DL 50 642., Szűcs Tibor: *Damus pro memoria-oklevelek*. Bp., 2017. (= DPM) (Publicationes Archivi Hungariae Nationalis II. Fontes 54) 234.

¹¹ Pl. Nagymartoni Pál országbíró nyugtatja Sirokai Petőc fiait, Györgyöt és Lászlót a békebírság megfizetése kapcsán (1338. március 15. MNL OL DL 40 770., Anjou-oklt. XXII. 117.). Országbírói bírságszedő felmentvényére lásd pl. 1341. július 20. MNL OL DF 209 146., Anjou-oklt. XXV. 496.

¹² A bírák részben vagy egészben el is engedhették a békebírságot a feleknek vagy egyiküknek. Nagymartoni Pál országbíró 1342-ben az öt márká *iudicium pacis*ből 1 márkát engedett el Szécsi Detre fia Pop Istvánnak (1342. szeptember 26. MNL OL DL 3518., Anjou-oklt. XXVI. 506.). A békebírság fizetésére kötelezett maga is kérhette annak elengedését (pl. 1350. május 8. MNL OL DL 49 701., Anjou-oklt. XXXIV. 383.), de sokszor egy harmadik személy járt közben a bírónál. 1338-ban pl. János borsodi főesperes, Dörögdi Miklós egri püspök (Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája*. I–II. [1301–1457.] Bp., 1996. [História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5] I. 68.) vikáriusa leánynegyed ügyében folyt pereskedést lezáró megegyezés miatt neki járó, ismeretlen összegű békebírságot engedett el (1338. november 8. MNL OL DL 104 781., Anjou-oklt. XXII. 553.). 1344-ben Nagymartoni Pál országbíró István herceg kérésére engedte el a Kistapolcsányi Gyula fiai, Gergely és Miklós által fizetendő békebírságot (MNL OL DL 3680., Anjou-oklt. XXVIII. 272.). Lásd még: Nagymartoni Pál országbíró Doncs zólyomi ispán kérésére engedte el a Biter fia Péter mester által fizetendő békebírságot. 1337. augusztus 12. MNL OL DL 65 747., Anjou-oklt. XXI. 469. 1343-ban, szintén Nagymartoni Pál országbíró Lackfi István kérésére engedte el a békebírságot. MNL OL DL 49 026., Anjou-oklt. XXVII. 637.

¹³ Pl. 1353. május 1. MNL OL DL 41 205., Anjou-oklt. XXXVII. 284.

¹⁴ 1334. július 6. Váci káptalan. MNL OL DF 210 456., Anjou-oklt. XVIII. 340. Az Árpádok korából is ismert olyan hiteleshelyi oklevél, ami a felek egyezségét a békebírságra később jellemző minden tartalmi elemmel együtt hozza, de hiányzik belőle maga a békebírság kifejezés. Pl. 1271. Váradi káptalan. Blazovich László – Géczy Lajos: *A Telegdiék pere 1568–1572*. Szeged, 1995. (Dél-Alföldi évszázadok 6) 89.

¹⁵ 1337. szeptember 15. Nagymartoni Pál országbíró. MNL OL DL 3091., Anjou-oklt. XXI. 528.

felek engedélyt kértek és kaptak¹⁶ a megegyezésre, több olyan elem is azonosítható a forrásokban, melyek együttes felbukkanása esetén nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a pereskedőknek békebírságot kellett fizetniük, függetlenül attól, hogy a *iudicium pacis* szavakat konkrétan tartalmazó kiadvány megőrződött-e.¹⁷ Ilyen azonosító elem volt a pereskedők részére a kérésükre adott bírói engedély,¹⁸ a felek egyezségének ténye, esetenként a fogott bírák közreműködése. Ha a fizetést is megemlítették az oklevélben, akkor jellemzően a *(com)placo, -are* ígét használták.¹⁹ A 13. században fokozatosan jelentek meg az oklevelekben a békebírság fenti azonosító elemei. Szák nembeli Barc fia²⁰ Miklós nádor 1221-ben kelt kiadványában arról olvashatunk, hogy a felek az ő engedélyével egyeztek meg perükben. Az oklevél nem tesz említést arról, hogy akár a bírónak, akár az ügyben

¹⁶ A való életben a felek egyezsége akár meg is előzhette az erre adott bírói engedélyt. 1344-ben a leleszi konvent előtt kötöttek egyezséget Tuzséri Benedek fiai, Lukács és László Várdai László fiával, Lászlóval egy góztuzséri birtokot érintő ügyben. Azonban a nádor előtt már folyamatban volt a birtok miatti indított perük, így a konvent oklevelében kötelezettséget vállaltak arra is, hogy mind a ketten felkeresik a nádort, és engedélyt kérnek tőle a megegyezésre. Mivel a felek a források tanúsága szerint gyakran kerültek egymással kapcsolatba, így nem meglepő, hogy ebben az ügyben hamarabb sikerült egymás között megegyezésre jutniuk, mint ahogy a következő peridőpontban a nádort fel kellett keresniük (MNL OL DL 87 412., Anjou-oklt. XXVIII. 743.).

¹⁷ Vannak Anjou-kori példák olyan esetekre, amikor a *iudicium pacis* nem foglalták bele az oklevélbe, de a felek fizetési kötelezettségét igen. Lásd Nagymartoni Pál országbíró 1338. március 13-án kelt, a Péter szerémi püspök és a veszprémi káptalan között folyt, Kege és Nagyberény birtokok határai miatti pereskedés során kibocsátott oklevél (a szöveg eleje az oklevél anyagának romlása miatt hiányos): „... habeat concordandi facultatem, dummodo iuxta qualitatem dicte cause nos velint complacere...” MNL OL DF 200 857., Anjou-oklt. XXII. 116. Druget Vilmos nádor 1338. december 2-án rögzítette oklevelében Bodon unokáinak birtokosztályuk során tett megegyezését. Eszerint a felek a pereskedés során a nádor engedélyét elnyerve fogott bírák segítségével megegyeztek, hogy a nádort mint bírót közösen fogják kiengesztelni (*placare*): „... per compositionem et ordinationem proborum et nobilium virorum optenta nostra iudiciaria licentia [...] nos autem utpote iudicem in communi placare assuperunt...” MNL OL DF 278 626., Anjou-oklt. XXII. 590.

¹⁸ A megegyezésre adott bírói engedély nem volt alapértelmezett, azt külön kérniük kellett a feleknek, ahogyan azt Garai Miklós macsó bíró 1338. október 22-én kelt oklevelében is olvashatjuk: „... si partes voluerint, liberam habeant in premissis se reformandi facultatem, prout ad hec se eedem partes permitti petierunt ex nostra iudiciaria licentia et permissione...” MNL OL DL 40 989., Anjou-oklt. XXII. 519. Több ízben is előfordult, hogy a megegyezésre való engedély csak később került bele az oklevélbe, a *datatio* után olvasható. Ilyen például Nagymartoni Pál országbíró 1338. március 13-án kelt oklevele (MNL OL DF 200 857., Anjou-oklt. XXII. 116.). További példák: 1354. március 15. MNL OL DL 4413., Anjou-oklt. XXXVIII. 113.; 1356. július 10. MNL OL DL 30 663., Anjou-oklt. XL. 408.; 1358. szeptember 22. MNL OL DL 77 236., Anjou-oklt. XLII. 1070. Sok esetben a *datatio* előtti utolsó mondat az engedély megadása, lásd pl. 1366. február 7. MNL OL DL 77 359., Anjou-oklt. L. 75.

¹⁹ Pl. 1279 körül, kapornaki konvent. Wenzel Gusztáv: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I–XII.* Pest–Bp., 1860–1874. (Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály. Okmánytárak) (= ÁÚO) IX. 268. 188. szám. A 13. században előfordul még több ízben a *satisfacio* ige is.

²⁰ Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 11) 18.

eljáró poroszlónak fizetség járt volna.²¹ 1238-ban Karul fia Miklós alországbíró²² színe előtt pereskedett Hahót *comes* egy bizonyos Bercellel Veszprém földért. A felek engedélyt kértek és kaptak a megegyezésre, ugyanakkor az alországbíró oklevele nem szól arról, hogy akár neki, akár az ügy poroszlójának bármelyik fél fizetett volna.²³ A 13. század első felére keltezhető váradi regisztrum bejegyzései között egy sor olyat találunk, melyek a pereskedő felek egyezségéről szólnak, és amelyek megemlítik, hogy az ügy bíróját és az abban szereplő poroszlót melyik fél fogja kifizetni, de hiányzik a bírói engedély említése.²⁴ Az első olyan nádori oklevél, ami említi az oklevéladó nagybíró és az ügyben eljáró poroszló részére teljesített fizetést, Türje nembeli Dénes fia²⁵ Dénes 1248-ban kelt kiadványa.²⁶ A század második feléből már több olyan oklevelünk maradt fenn, ami minden azonosító elemet tartalmaz, a békebírság kifejezés azonban még mindig nem olvasható bennük. Simon alországbíró²⁷ 1264-ben kelt kiadványa szerint például Sárffői Martonos fia Woch pereskedett Sárffői Benedekkel és Istvánnal, akiknek Mihály-nap nyolcadán kellett megjelenniük előtte, hogy végső választ adjanak, vagy hogy beszámoljanak engedélyezett megegyezésükről és bemutassák Kozma esztergomi *comes* erről kiadott oklevelét. A felek magukkal vitték az ispán kiadványát, az alországbíró pedig megerősítette megállapodásukat.²⁸ A 13. század második felében több oklevélben is említették, hogy valamelyik pereskedő fél vagy a felek közösen kárpótolják, engesztelik ki a bírót (illetve esetenként

²¹ „Tandem partes a nobis diligenter petierunt, ut pacem inter se, si possent, ordinarent. Qui ex nostra permissione ad nos tali compositionis forma habita redierunt...” MNL OL DF 209 103., *Hazai okmánytár*. I–VIII. Szerk. Ipolyi Arnold et al. Győr–Bp., 1865–1891. VI. 15–16., *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerk. Szócs Tibor. Bp., 2012. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 51) (= Reg. Pal.) 10. sz. Szák nembeli Barc fia Miklós nádor egy évvel korábbi oklevelében a pereskedők megegyezését említik, de a bírói engedélyt nem (Reg. Pal. 7. sz.). További példák: 1233: Reg. Pal. 34. sz.; 1236: Reg. Pal. 44. sz.; 1252: Reg. Pal. 82. sz. (király engedélyére hivatkoznak), Reg. Pal. 83. sz., Reg. Pal. 87. sz.; 1255: Reg. Pal. 100. sz., Reg. Pal. 106. sz.; 1264: Reg. Pal. 129. sz.; 1266: Reg. Pal. 136. sz.; 1279–1280: Reg. Pal. 207. sz.; 1284–1285: Reg. Pal. 225. sz.; 1286: Reg. Pal. 226. sz.

²² Zsoldos: *Magyarország világi*, 30.

²³ MNL OL DL 228., Szócs Tibor: *Az Árpád-kori országbírók, udvarbírók és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke*. 13. sz. [Kézirat.] (= Reg. Iud.) Köszönöm a szerzőnek, hogy megjelenés előtt álló kéziratát használhattam. További Árpád-kori országbírói és alországbírói oklevelek, melyek szerint a pereskedés során a felek az (al)országbíró engedélyével egyezsége jutottak, de nem említik sem az (al)országbírónak, sem a poroszlónak teljesített vagy teljesítendő fizetést: 1240. december 20. MNL OL DF 279 067., Reg. Iud. 20.; 1245. MNL OL DL 1593., Reg. Iud. 33. sz.; 1254. MNL OL DL 86 609., Reg. Iud. 55. sz.; 1262. március 1. MNL OL DF 283 480., Reg. Iud. 63. sz.; 1264. október 9. MNL OL DL 562., Reg. Iud. 80. sz. stb. Az utóbbi három oklevél fogott bírák közbenjárását is említi.

²⁴ *Regestrum Variadiense examinum ferri candentis descripta effigie editionis a. 1550 illustratum sumptibusque capituli Variadiensis Lat. rit. curis et laboribus Joannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky editum. Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hú másával együtt*. Kiad. Váradi Káptalan, közreműk. Dr. Karácsonyi János – Dr. Borovszky Samu. Bp., 1903. 160. 15. (385.) További példák uo. 35. j.

²⁵ Zsoldos: *Magyarország világi*, 19.

²⁶ „Satisfactum autem fuit nobis tanquam iudici et pristaldo nostro Laurentio nominato per Guthalum sepium nominatum...” Reg. Pal. 76. sz. Szintén hiányzik a bírói engedély megadásának említése János nádori albíró 1300 novemberében kelt okleveléből, melyben megerősítette Baro és Benedek megegyezését abban a perben, amelyet János boldogkői várnagy előtt folytattak. Ugyanakkor rögzítik azt, hogy az alperes Benedek vállalta a bíró és a *pristaldus* kárpótlását (Reg. Pal. 321. sz.).

²⁷ Zsoldos: *Magyarország világi*, 31.

²⁸ ÁÚO VIII. 103–104. (72. sz.), Reg. Iud. 80. sz.

a poroslót).²⁹ Előfordult, hogy a jelző nélküli *iudicium*,³⁰ illetve a *placatio*³¹ szavakat használták ilyenkor, illetve a bírói oklevelekben feltűnt még a *portio nostra* megfogalmazás is. Ez utóbbi oda vezethető vissza, hogy a felek nemcsak a per bírójának, hanem az ügyben eljáró poroslónak is fizettek, így az összegnek csak egy része lett a bíróé.³² Aba Amadé nádor 1300. június 8-án kelt *damus pro memoria* oklevelében a *iudicium* és a *iudicium pacificum* kifejezéseket egyaránt használták a békebírság megnevezésére.³³ A 14. századból tömegével ismertek olyan perhalasztó oklevelek, melyekben a felek elvi engedélyt kaptak arra, hogy a következő terminusig megegyezzenek, és ha ez megtörtént, a bírónak békebírsággal tartoztak.³⁴ A 13. század végén már megjelent ez a formula, az általam ismert legkorábbi példája az egri káptalan 1282-ben kelt oklevelében olvasható.³⁵

A fentiek alapján valószínű, hogy a bírácnak legkésőbb a 13. század elejétől már mindenképpen járt fizetés minden előttük zajló per után, akkor is, ha az végül nem ítélettel, hanem megegyezéssel zárult.³⁶ A 14. századi helyzettel ellentétben az ilyenkor fizetendő összegnek ekkor még nem volt külön megnevezése, feltehetően csak *iudicium*ként ismerték. Azonos körülmények esetén azonban már az Árpádok korában is jogosan nevezhetjük békebírságnak.

²⁹ Pl. „... satisfactum autem fuit nobis, tanquam iudici et pristaldo nostro...” 1248. MNL OL DF 200 014., Reg. Pal. 76. sz.; „... partes [...] iudicem pariter placabunt...” 1260–1312 között. MNL OL DL 84 277., DPM 313. További példák: 1281. augusztus 10. MNL OL DL 75 214., DPM 91.; 1250–1282 között. MNL OL DL 47 772., DPM 98.

³⁰ Pl. MNL OL DL 84 233., DPM 314.

³¹ Az oklevél szövegében és a hátapon egyaránt előfordul a *placatio*, a szövegben a *placatueros* alak is (MNL OL DL 75210., DPM 209.).

³² Előfordul pl. 1282. augusztus 12. MNL OL DL 75 051., DPM 97.; 1300. június 8. MNL OL DL 50 642., DPM 234. A 13. századból ismert olyan eset is, amikor a bírót a felek közösen, de a *pistaldust* csak a felperesek elégítették ki (MNL OL DL 97 790., DPM 357.).

³³ MNL OL DL 50 642., DPM 234.

³⁴ Példák a 14. századból: 1337. december 2. MNL OL DL 40 756., Anjou-oklt. XXI. 639.; 1338. január 15. MNL OL DL 60 229., Anjou-oklt. XXII. 16.; 1338. május 8. MNL OL DL 49 688., Anjou-oklt. XXII. 234.

³⁵ 1282. január 22. MNL OL DL 66 650., DPM 92. További 13. század végi pl.: 1293. szeptember 7. Aba Amadé nádor. Reg. Pal. 251. sz.

³⁶ A győri káptalan 1366. február 3-án keltezett oklevele tartalmazza Asszonyfalvi Péter fia Nemes Miklós és fivére megegyezését a pannonhalmi konventtel abban a birtokperben, amelyet Bebek István országbíró előtt folytattak. A megfogalmazás szerint a békebírság megfizetését az alperes testvérpár vállalta, amennyiben arra az országbíró igényt tart. Elképzelhető, hogy a felek megállapodtak abban is, hogy a békebírság összegének részleges vagy teljes elengedését fogják kérni az országbírótól, de ezt már nem foglalták írásba (MNL OL DF 207 296., Anjou-oklt. L. 69.). 1391-ben pedig arról értesülünk, hogy a Nyulak szigeti apácák és bizonyos csolnoki jobbágyaik kiegyeznek az esztergomi johanniták *preceptor*ával egyházi és világi bírák előtt viselt pereikben. Mivel bírói engedély nélkül léptek egyezsége, ezért az apácák vállalták, hogy a *preceptor*t minden bírság alól mentesítik, ha azt valamely bíró kérni fogja, ami nyilvánvalóan a békebírságra (is) vonatkozott, és amit így az apácák magukra vállaltak. Lásd *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XIII. (1387–1426.) Bp., 1951–2017. Összeáll. Mályusz Elemér et al. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55) (=ZsO) I. 2268.

2. Melyik fél fizette a békebírságot?

Alapvetően a felek közösen (*communiter, in communi*) tartoztak a békebírság tekintetében a bírót kárpótolni.³⁷ Ezt jól mutatják a megegyezésre elvi engedélyt adó perhalasztó oklevelek is. Ezek általában azt rögzítették, hogy ha a peres felek (*partes*) a következő perbeli lépés előtt egyezsége jutnának, a bírót ki kell engesztelniük (*complacare*). Az esetek nagy részében maga a békebírság kifejezés nem is szerepel bennük, és egyáltalán nem tartalmaznak semmilyen megkötést arra, hogy pontosan milyen arányban osztozzanak a felek a fizetnivalón. Néhány esetben a bíró a perhalasztó oklevelekben meghagyta, hogy megegyezés esetén a pereskedők a következő terminusra már az összeget is vigyék magukkal.³⁸ Ha a bíró a felek kérésére valamely hiteleshelyhez utasította őket a fogott bírói döntés írásba foglalása vagy egyéb cselekmény érdekében, akkor a jelentés visszavitelével együtt is kérhette a békebírság megfizetését,³⁹ néhány esetben pedig a megegyezést rögzítő bírói kiadványban vagy egyéb oklevélben⁴⁰ szabtak ki erre egy időpontot. A felek a békebírság alább részletezendő feltételek közötti felosztásában egymás között állapodtak meg. Ezt jól mutatja Jolsvai Leusták vasi és somogyi ispán⁴¹ 1337-ben kelt nyugtájának szóhasználata is. E szerint ugyanis Medgyesi Márton eleget tett annak a fizetési kötelezettségének, amelyet a Szentlőránti Salamon fia Miklós ellenében viselt és megegyezéssel zárult pere miatt kellett békebírság címén teljesítenie, mégpedig Miklóssal megegyezve az összeg negyedrésztét fizette.⁴² A per tárgya nem befolyásolta a felosztás mértékét.

A fizetendő összeget a felek egyenlően, illetve egyenlőtlenül is feloszthatták egymás között. A legegyszerűbb az volt, amikor mind a két fél azonos összeget, azaz a felperes és az alperes fele-fele arányban fizetett. Leggyakrabban azonban csak az egyikük részére – az összeg lefizetéséről – szóló nyugta⁴³ vagy a kötelezettség elengedéséről szóló oklevél⁴⁴ maradt ránk. Amikor 1325-ben Köcski⁴⁵ Sándor országbíró előtt Gergely fia Mihály és társai

³⁷ Az Árpádok korából békebírságként azonosítható esetekben is volt olyan, amikor a felek közösen tartoztak a bírót (és a poroszlót) kielégíteni, pl. MNL OL DL 75 051., DPM 97.; MNL OL DL 75 210., DPM 209. A váradi tüzesvaspróba-lajstromokban olvasható esetekben többféle megosztással találkozunk. Leggyakrabban úgy egyeztek meg, hogy egyik fél az egyik hivatalos személynek, a másik pedig a másiknak fizet elégtételt. (Felperes a bírót – alperes a *pristaldust* példák: *Regestrum Varadiense*, 160. 15. (385.), 171. 43. (166.), 205. 147. (200.), 209. 157. (237.), 236. 222. (9.), 240. 231. (112.) Felperes a *pristaldust* – alperes a bírót példák: uo. 156. 2. (331.), 168. 37. (269.), 222. 190. (75.), 244. 242. (123.), 285. 346. (335.). De voltak példák arra, hogy csak az alperes fél fizetett mindent (uo. 259. 282. [94.]), együtt fizettek mindent (uo. 285–286. 347. [336.]), a felperes csak részben elégtételt ki az egyik hivatalos személyt, a maradékot pedig az alperes fizette (uo. 222–223. 191. [76.]).

³⁸ „... qui (sc. partes) si concordare poterunt, tunc iudicium habite pacis secum introportabunt...” 1339. január 20. MNL OL DL 40 792., Anjou-oklt. XXIII. 44.

³⁹ Pl. 1342. március 15. MNL OL DL 50 263., Anjou-oklt. XXVI. 106.

⁴⁰ 1342. május 17. MNL OL DL 51 299., Anjou-oklt. XXVII. 313.

⁴¹ Engel: *Magyarország világi*, I. 175., 226.

⁴² 1337. november 4. MNL OL DL 91 282., Anjou-oklt. XXI. 593.

⁴³ Pl. 1335. május 3. Nagymartoni Pál országbíró. MNL OL DL 87 051., Anjou-oklt. XIX. 243. Nagymartoni Pál országbíró közös nyugtát ad a két félnek: 1341. július 15. MNL OL DL 76 644., Anjou-oklt. XXV. 484. Mind a két fél nyugtája megmaradt: 1342. január 22. MNL OL DL 39 656., MNL OL DL 60 242., Anjou-oklt. XXVI. 28–29.

⁴⁴ Pl. 1344. március 24. Nagymartoni Pál országbíró. MNL OL DL 3680., Anjou-oklt. XXVIII. 272.; 1362. június 28. Kanizsai János, Szlavónia *occupatora*. MNL OL DL 103 313., Anjou-oklt. XLVI. 301.

⁴⁵ Engel: *Magyarország világi*, I. 7.

Tót Ugrinnal és Lőrincsel az egymás ellen kölcsönösen elkövetett hatalmaskodások miatt folytatott perükben egyezségeket kötöttek, mind a két fél a békebírság felét fizette meg, azonban csak az egyik fél – az előbbieket – részére kiadott nyugta maradt ránk.⁴⁶ 1335-ben Nagymartoni Pál országbíró nyugtája szerint Töttös mester megfizette szerviense, Lipold nevében a békebírság felét, aki lovának elfogása miatt indított perében jutott egyezsége egy bizonyos Nagy Jánossal.⁴⁷ A vasvári káptalan színe előtt kötött egyezsége Rohonci Kakas Miklós fia Henrik Csornai Lőrinc fiaival a Kehida birtok visszaszerzése miatt indított perben. A megegyezés szerint a békeválságot kötelesek „communiter, videlicet in medietate prefatus magister Herricus et in alia medietate prenotati filii Laurentii” megfizetni perük bírójának.⁴⁸

Ahogy már fentebb is említettem, a békebírság egyenlőtlen megosztására is találunk példákat. Csak azokat az okleveleket áttekintve, amelyek a vizsgált kifejezést tartalmazzák és pontosan megadják a fizetendő összeg felek közötti megosztását, nehéz felfedezni szabályszerűségeket, látszólag rendszertelenül terheltek az egyik félre kevesebbet.⁴⁹ Azonban ha a perfolyam során kelt és szerencsés esetben ránk maradt további okleveleket is bevonjuk a vizsgálatba, egyszerűbb lesz a helyzet. Először nézzük a forrásokban leggyakrabban említett kétharmad-egyharmad arányt.⁵⁰ 1351-ben például Széplaki János fia Péter és fiai panaszolták I. Lajos királynak, hogy Zemplén megye alispánja és szolgabírái bizonyos jogtalan bírságok fejében lovakat hajtottak be tőlük. A helyzetet végül a felek, azaz a nemesek és a megye megállapodással rendezték: e szerint a megye hatósága tartozott a lovakat vagy értéküket megadni a sértetteknek, a békebírságot pedig egyharmad részben a nemesek, kétharmad részben pedig az alispán és a szolgabírák állták.⁵¹ 1353-ban Csaholyi Nagy János perelte be Szarvadi László fia Lászlót, mivel az gabonáját hatalmaskodva elvitte. A felek a megítélt eskütétel előtt Kont Miklós vajda engedélyével létrehozott megegyezése szerint László 90 márkát fizetett Nagy Jánosnak, valamint a békebírság kétharmadát is megadta a per bírójának, azaz a vajdának.⁵² Amikor kétharmad-egyharmad megosztásban fizették a felek a békebírságot és megismerhetőek az ügy körülményei (azaz

⁴⁶ „... de iudicii pacis medietate...” 1325. július 1. MNL OL DF 253 100., Anjou-oklt. IX. 292. A megegyezést rögzítő országbírói oklevél: 1325. május 10. MNL OL DF 253 128., Anjou-oklt. IX. 187.

⁴⁷ „... medietatem iudicii pacis...” 1335. május 3. MNL OL DL 87 051., Anjou-oklt. XIX. 243.

⁴⁸ Az oklevél szóhasználata szinte sugallja, hogy amennyiben a *communiter* vagy *in communi* szavakat is belefoglalták az oklevélbe, akkor elfelezték az összeget (1356. május 10. MNL OL DL 4612., Anjou-oklt. XL. 291.). Ez azonban további adatok előkerüléséig nem támasztható alá kellőképpen.

⁴⁹ Néhány esetben csak a békebírságot említő kiadvány őrződött meg, amelyből a pereskedés okát és menétét nem tudjuk rekonstruálni. Ilyenkor meg kell elégednünk annak rögzítésével, hogy a megnevezett felek között ismert vagy ismeretlen okból pereskedés folyt, melyben aztán egyezsége jutottak, és a többi példa alapján következtethetünk arra, melyikük lehetett az alperes és melyikük a felperes. Pl. 1325. május 31. MNL OL DL 50 769., Anjou-oklt. IX. 225.

⁵⁰ Egyetlen olyan példát találtam eddig, ahol az egyenlőtlen felosztást alkalmazták, de a következő kategóriák egyikébe sem lehetett besorolni az ügyet. 1338-ban ugyanis egy végtagcsonkítás miatt Sáros megye színe előtt zajlott perben született megegyezés, amelyben a felperes 2, míg az alperes 3 márkát fizetett békebírság címén. 1338. február 16. MNL OL DL 70 466., Anjou-oklt. XXII. 75.

⁵¹ 1351. december 10. MNL OL DF 269 782., Anjou-oklt. XXXV. 763. A nemesek panasza alapján kelt királyi parancslevelek: 1351. október 6. MNL OL DF 269 781., Anjou-oklt. XXXV. 709.; 1351. október 10. MNL OL DF 271 247., Anjou-oklt. XXXV. 648.

⁵² 1354. január 15. MNL OL DL 64 043., Anjou-oklt. XXXVIII. 18.

fennmaradt a perfolyam során kiállított oklevelek mindegyike vagy azokból legalább néhány), minden esetben azt találjuk, hogy az alperes fizetett kétharmadot, a felperes egyharmadot.⁵³ Néhány esetben az *actor* kifejezés is megjelenik a perfolyam során kelt vagy a békebírságról szóló oklevélben az egyharmadot fizető fél neve mellett. Kont Miklós nádor 1364-ben kelt privilégiuma például azt a Felnémeti György fia Pétert nevezi *actornak* az Ákos nembeli Mikcs bán fia Ákossal és fiaival folytatott perben, aki a nádor későbbi oklevelének tanúsága szerint a kirótt békebírság egyharmad részét fizette.⁵⁴ Ennek a logikának némileg ellentmondani látszanak azok a perek, amelyeket valamely birtok határainak bejárása során felmerült ellentmondás esetén indítottak. Ilyenkor az oklevelek formulái azt rögzítették, hogy amikor a királyi ember a káptalani tanúságtevő, a birtok tulajdonosa, illetve a szomszédok és határosok jelenlétében bejárta a birtokot és valaki ellentmondással élt, akkor a *homo regius* az illetőt a tulajdonossal szemben idézte perbe. A felperes (*actor*) és alperes (*in causam attractus*) kifejezések is ehhez igazodnak a későbbiekben. A békebírság felosztása kapcsán az oklevelekben olvasható gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ebben a kérdésben pont ennek fordítottjaként értelmezték a helyzetet és az ellentmondó felet tekintették a fizetés során „felperesnek”, vagyis ő fizetett kevesebbet. Ennek oka az is lehetett, hogy valójában ő vádolta meg a másikat, hogy a határjárás során egy részt el akart foglalni a birtokából, azaz azzal, hogy neki sérelmet okozott. Az már más kérdés, hogy ez a panasz valódi volt-e vagy csak alkalmat látott az ellentmondó arra, hogy kikerekítse birtokát. Ennek jó példája az a Nagymartoni Pál országbíró 1334-ben kelt okleveléből megismerhető ügy, melynek során az egri káptalan akarta Palkonya birtok határait bejártni, de ennek öklelő [Wklelew] Mihály fiai ellentmondtak.⁵⁵ A felek végül a megítélt eskütétel előtt megegyeztek egymással, melynek során úgy állapodtak meg, hogy a káptalan fizette a békebírság kétharmad, a nemesek pedig egyharmad részét.⁵⁶

További, de ritkábban felbukkanó lehetőség volt az háromnegyed-egynegyed arányú megosztás. 1337-ben például az Szatmár és Ugocsa megyéknek tartott nádori közgyűlésen Bagoi János fia Simon perbe fogta Várdai László fia Jánost és szervienségét, Pál fia András, de a felek kiegyeztek, és a békebírságból háromnegyed részt az alperes János, egynegyed részt pedig a felperes Simon tartozott megfizetni.⁵⁷ Az ilyen arányú megosztásnál szintén megfigyelhető, hogy az alperes fizette a többet, a felperes a kevesebbet. Eddig egyetlen olyan esetet ismerek, amikor ezt fordítva alkalmazták. Hermán nembeli Lampert országbíró⁵⁸ 1323-ban kelt oklevele értelmében ugyanis Tamás fiai, László és Donch, valamint ugyanezen László fia Tamás esküt tettek Sóvári György fiaival, Jánossal és Péterrel folytatott perükben, és az emiatt fizetendő békebírság negyed részében („in quartam partem”) öt kielégítették.⁵⁹ Tartalmi átiratban ránk maradt Tamás alországbírónak a felek meg-

⁵³ A hatalmaskodással vádolt fizette a kétharmadot: 1326. október 27. MNL OL DL 50 825., Anjou-oklt. X. 428.

⁵⁴ Privilégium: 1364. május 15. MNL OL DF 266 087., Anjou-oklt. XLVIII. 360. Békebírság fizetése: 1364. június 6. MNL OL DL 75 370., Anjou-oklt. XLVIII. 447.

⁵⁵ MNL OL DF 210 455., Anjou-oklt. XVII. 391.

⁵⁶ MNL OL DF 210 456., Anjou-oklt. XVII. 340.

⁵⁷ 1337. június 14. MNL OL DL 76 561., Anjou-oklt. XXI. 323.

⁵⁸ Engel: *Magyarország világi*, I. 6.

⁵⁹ 1323. október 22. MNL OL DL 57 269., Anjou-oklt. VII. 517.

egyezését rögzítő kiadványa. E szerint azonban a Sóváriak perelték be Tamás fiait és unokáját, így ebben az esetben az alperesek fizettek kevesebbet és a felperes többet.⁶⁰

Ismertek olyan esetek is, amikor az egyik fél, jellemző módon az alperes vállalta magára a békebírság teljes (*in toto*) megfizetését. A 13. század végén hanvai Szerafil fia Miklós perbe fogta Bárcai János fia Miklóst és fivéreit, továbbá Bece fia Mártont és Moyta fia Edust. Az ügyet végül megegyezéssel zárták le, a békebírság teljes összegét pedig az alperesek fizették ki.⁶¹ 1338-ban az esztergomi káptalan és a túri nemesek között zajló birtokperben az előbbi vállalta a bírónak járó békebírság egyharmadának megfizetését, de végül azt egészében a nemesek teljesítették.⁶² 1339-ben Nagymartoni Pál országbíró rögzítette írásban Pányoki Péter fia, Túz Pető beregi ispán⁶³ és társai megegyezéseit, egyrésztől Kaponyai Márton fia Miklóssal és Csapi Simon fia Tamással, másrésztől pedig Szögi Detre fiaival, Istvánnal és Miklóssal. A fogott bírák segítségével született egyezségek után az országbírónak járó békebírság megfizetését mind a két esetben a hatalmaskodás miatt perbe fogott Pető comes és társai vállalták magukra, teljes egészében. Ellenfeleik azonban mindkétszer elengedték nekik mindazokat a bírságokat, amelyekben velük szemben az országbíró előtt elmarasztaltattak.⁶⁴ 1342-ben a Ják nemzetség birtokperében az alperes fél vállalta magára a békebírság egészének megfizetését.⁶⁵ 1342 decemberében, ökrök ellopása miatt indított perben született egyezségben határoztak úgy, hogy az alperes („*reus et culpabilis*”) fizeti ki a békebírságot.⁶⁶ 1349-ben János borsodi főesperes, az egri püspök vikáriusa előtt leánynegyed ügyében zajló pert zárták le fogott bírák közreműködésével létrejött megegyezéssel, és a békebírságot az alperes vállalta magára.⁶⁷ 1363-ban Szabolcs megye közgyűlésén Csúri Sebestyén fia István azzal vádolta Márk fia Fábiánt, a szentjobbi apát szerviensét, hogy disznaiban és más javaiban kárt tett. A közgyűlés esküdt ülnökei megerősítették a vádat, de Fábián nem akarta magát ennek a bizonyításnak alávetni, és végül a neki engedélyezett eskütétel előtt megegyezéssel végződött a pereskedés, mely során Fábián vállalta a teljes békebírság megfizetését.⁶⁸ 1366-ban Asszonyfalvi Péter fia

⁶⁰ 1323. augusztus 1. MNL OL DL 57 356., Anjou-oklt. VII. 395.

⁶¹ MNL OL DL 75 210., DPM 209.

⁶² „*Iudicem autem in toto iidem nobiles placare tenebuntur, licet ipsum capitulum in tertia parte iudiciorum eundem iudicem assumperit placaturum in hac parte, ad que se iidem nobiles spontanea coram nobis obligarunt voluntate...*” 1338. június 19. MNL OL DF 236 139., Anjou-oklt. XXII. 303. Az oklevél a békebírság kifejezést nem említi, de a megfogalmazás alapján bizonyosak lehetünk benne, hogy erről volt szó.

⁶³ Engel: *Magyarország világi*, I. 109.

⁶⁴ „*Nostram placationem iudiciariam in huiusmodi causis partium fiendam, ad quantumcunque ipsa placatio se extenderet, pro utrisque partibus facere tenerentur.*” 1339. május 9. MNL OL DL 3231., Anjou-oklt. XXIII. 258. és MNL OL DL 71 862., Anjou-oklt. XXIII. 259. Az oklevél a békebírság kifejezést nem említi, de az előző példához hasonlóan itt sem lehet kétségünk afelől, hogy a békebírságot kellett megadniuk.

⁶⁵ 1342. május 20. MNL OL DL 209 152., Anjou-oklt. XXVI. 241.

⁶⁶ 1342. december 13. MNL OL DL 51 199., Anjou-oklt. XXVI. 647.

⁶⁷ 1349. augusztus 3. MNL OL DL 4066., Anjou-oklt. XXXIII. 587. További példák arra, hogy egészében az alperes fizeti meg a békebírságot: 1349. november 2. MNL OL DF 209 160., Anjou-oklt. XXXIII. 824.; 1351. június 24. MNL OL DL 41 164., Anjou-oklt. XXV. 357.; 1363. október 29. MNL OL DL 51 977., Anjou-oklt. XLVI. 505.

⁶⁸ 1363. november 25. MNL OL DL 52 007., Anjou-oklt. XLVII. 597.

Nemes Miklós és féltestvére, Balog János fia Gergely alperesek vállalták a pannonhalmi konvent ellenében folyó perükben a békebírság teljes megfizetését.⁶⁹

Néhány esetben előfordult, hogy a felperes fizette meg az egyezés után a békebírságot. Ilyenkor azonban gyakran azt találjuk, hogy a felek olyan megállapodást kötöttek, ami a felperes számára előnyösebb, ezért megérte neki elvállalni a békebírság megfizetését. Az 1330-as évek közepén például Nagymartoni Pál országbíró előtt pereskedett az esztergomi káptalan Becsei Imre fiaival, Töttössel és Vesszőssel egy bizonyos *Ambramfelde* nevű birtok visszaszerzése ügyében. A pereskedést végül megegyezéssel zárták le, aminek során a káptalan saját oklevelével vállalta, hogy a Töttös és Vesszős mesterek által fizetendő békebírságot megadja helyettük, amennyiben a vitatott birtok határait visszaállítják a káptalan oklevelében olvashatóknak megfelelően, ami nyilván az egyházi testület számára előnyösebb volt.⁷⁰ 1347-ben arról értesülünk, hogy a teljesen az alperes által fizetendő békebírságot végül a felperes fizette meg, számunkra ma már ismeretlen okból.⁷¹ 1363-ban Kátai Dezső vonta perbe Sáros megye színe elé Zsegnyei Miklós fia Jánost azzal a váddal, hogy 4 márka értékű lovát elvette. A felek fogott bírák közreműködésével egyeztek meg abban, hogy János 4 forintot fizet Dezsőnek, aki viszont azt vállalta, hogy a megyének járó békebírságot megfizeti János helyett.⁷²

A legkülönlegesebbek azonban azok az esetek, amelyeknél a bíró kikötötte, hogy az egyik fél mennyi békebírságot fizessen, függetlenül attól, hogy végül mekkora összeget kellett részére a pereskedőknek együttesen megadni. Eddig összesen két ilyen esetet találtam a forrásokban. 1344-ben Tót Lőrinc tárnokmester előtt zajlott Mochk fiai, Miklós és Domonkos pere Walter volt szedlicei soltész ellen, mivel az többek között rokonaikat (*fratres*) is meggyilkolta. Az ismeretlen összegű békebírságból a testvérek 4 márkát fizettek, a fennmaradó részt pedig Walter és cinkostársai.⁷³ 1353-ban Nagymihályi Jakó fia János pereskedett nagybátyja, Ernye özvegyével és annak gyermekkorú fiával. A hosszan húzódó ügyben végül fogott bírák segítségével egyeztek meg, de az országbíró kikötése szerint az asszony csak 2,5 márkát fizetett meg a békebírságból, legyen az bármekkora, a többit pedig Jánosnak kellett állnia.⁷⁴

A fentiek alapján az szűrhető le, hogy ha nem fele-fele arányban, hanem egyenlőtlenül elosztva fizették a felek a békebírságot, akkor jellemző módon az alperes vállalt többet, akár a gyakoribb kétharmad-egyharmad, akár a ritkább háromnegyed-egynegyed felosztást alkalmazták. Amikor az egyik fél vállalta magára a teljes összeg megfizetését,

⁶⁹ 1366. február 3. MNL OL DF 207 296., Anjou-oklt. L. 69.

⁷⁰ 1337. február 11. MNL OL DL 87 062., Anjou-oklt. XXI. 62.

⁷¹ Az alperes vállalása: 1347. március 9. MNL OL DL 96 276., Anjou-oklt. XXXI. 191. A felperes átvállalja: 1347. május 20. MNL OL DL 96 281., Anjou-oklt. XXXI. 446.

⁷² „... a nobis super iudicio pacis ipsium Iohannem plene assumpsit expedire Desev prenotatus...” 1363. július 10. MNL OL DL 41 522., Anjou-oklt. XLVII. 306.

⁷³ „Nos autem utpote iudicem de iudicio habite pacis idem Nicolaus et Dominicus in quatuor marcis, ipse vero Walterus in omni residuo iuxta difficultatem et quiditatem cause prenotate placare assumpserunt...” 1344. november 29. MNL OL DL 26 978., Anjou-oklt. XXVIII. 785.

⁷⁴ „... de iudiciis autem pacis, quecumque sint, non in pluribus, nisi in tertia dimidia marca...” 1353. január 24. MNL OL DL 85 307., Anjou-oklt. XXXVIII. 57.

akkor is gyakrabban értesülünk arról, hogy azt az alperes tette meg.⁷⁵ A per bírása csak kivételképpen avatkozott bele a felek egyezségébe a békebírság megosztását illetően.⁷⁶

3. A békebírság mértéke

A békebírság konkrét összege meglehetősen ritkán őrződött meg a forrásokban. Mivel I. Lajos 1351-ben törvényben szabályozta, hogy a bírák békebírság címén a per súlyosságától függetlenül összesen 3 márkát kaphatnak,⁷⁷ célszerű a vizsgálatot két részre osztani és először a törvény megszületését megelőző állapotot szemügyre venni, majd pedig megvizsgálni, hogy tapasztalható-e valamilyen változás utána.

Az Árpádok korából nem ismerünk olyan adatot, melyet a *iudicium pacis* pontos összegére vonatkozathatnánk. A 14. század első felében a békebírság összegét a per tárgya, illetve minősége alapján állapították meg, az oklevelekben változatos megfogalmazásokat olvashatunk ezzel kapcsolatban, de leggyakrabban a *quidditas*, illetve az *extensio* szavakat használták.⁷⁸ Birtokok esetében figyelembe vették a vitás ingatlan becsértékét is. 1344–1345 folyamán több olyan, ingatlanokkal kapcsolatos pereskedés zajlott Nagymartoni Pál országbíró előtt, melynek során erről értesülünk. Batha fia Jakab királynéi udvari ifjú például a Balsaiakkal pereskedett a Szabolcs megyei Balsa és Solymos birtokok közötti határ ügyében. Az országbíró oklevelébe belefoglalták, hogy a vitatott, 11 ekényire és

⁷⁵ Elképzelhető, hogy amikor a békebírságot nem egyforma arányban fizették, a felek számot vetettek azzal is, hogy a per végigvitele esetén melyikük lenne annak vélelmezhető nyertese, és a peresztésre álló a nagyobb büntetés elkerülése érdekében szorgalmazta az egyezséget, annak során többet vállalt a bírónak járó illetékből. Ilyen például a már idézett, 1363-as szabolcsi közgyűlésről ismert eset, amikor az alperes elleni vádat a felek megegyezése előtt az ülnökök is megerősítették (lásd 68. j.). Ugyanakkor jó néhány olyan példánk is van, amikor az a fél fizetett többet, amelyik „nyerésre állt”, ahogyan az az egri káptalan és Öklelő Mihály fiainak Palkonya birtok határai miatti pereskedése során történt 1334-ben (lásd 55–56. j.). Köszönöm Neumann Tibornak az új szempont felvetését.

⁷⁶ Ez összhangban áll azzal, amit az Uzσαι Jánosnak tulajdonított, I. Lajos-kori *Ars notaria* jegyzett fel a perbeli egyezségekkel kapcsolatban. Eszerint bizonyos ügyek („... in huiuscemodi causis, seu percussionibus clericorum, vel causis matrimonialibus vel excommunicationum...”) esetében a bíró nem egyezhet bele a felek egyezségébe, más ügyekben azonban igen, és ebben az esetben a felek vagy a felek közül a vétkes tartozik a bírót az ügy kiterjedésének megfelelően kiengesztelni („In aliis causis semper et ubicumque iudex partes libenter permittit ad concordiam, dumtaxat eadem partes vel altera earum, quae culpabilis est, iuxta extensionem causae suae iudicem suum debeat complacere.”). In: *Formulae solennes styli in cancellaria, curiaque regum, foris minoribus ac locis credibilibus authenticisque regni Hungariae olim usitatae*. Ed. Martinus Georgius Kovachich. Pesthini, 1799. I. 144. [93. p.] Az egyezségre bocsátható ügyek felsorolása alapján nyilvánvaló, hogy egyházi bíráskodásról van szó. Egyházi bírónak fizetett békebírság összegét vagy megosztását tartalmazó oklevél nem maradt ránk, de a formuláskönyv bejegyzése alapján joggal tehetjük fel, hogy ebben a kérdésben nem volt különbség az egyházi és a világi fórumok között.

⁷⁷ DRH 138. 24. tc.

⁷⁸ *Quidditas* pl. 1334. április 10. MNL OL DL 2812., Anjou-oklt. XVIII. 128.; 1338. május 12. MNL OL DL 71 540., Anjou-oklt. XXII. 245.; 1338. november 15. MNL OL DL 83 217., Anjou-oklt. XXII. 567. *Extensio* pl. 1345. május 10. MNL OL DL 2388., Anjou-oklt. XXIX. 317.; 1348. január 23. MNL OL DL 3989., Anjou-XXXII. 32. Ez utóbbit jellemző módon az 1340-es évek második felében használták. Időnként más megfogalmazások is előfordulnak. Pl. „... qui (sc. partes) si poterunt concordare, nos de iudicio pacis iuxta difficultatem et qualitatem dicte cause placabunt...” 1345. január 20. MNL OL DF 230 395., Anjou-oklt. XXIX. 57.

33 márkára becsült földrész ügyében leteendő eskü idejéig a felek egymással megegyezhetnek, de akkor az országbírónak az ügy súlyának, azaz a föld becsértéknek megfelelő békebírságot fizessenek. A felek megegyeztek egymással, de sajnos Nagymartoni Pál kiadványa nem tartotta fenn, melyik fél mekkora összeget fizetett.⁷⁹ Hasonló formulával találkozunk az országbíró 1345 májusában, a Resznekiek és egy bizonyos István fia Péter közötti pereskedés során kelt oklevelében is.⁸⁰ A 14. század első feléből mindössze 26 esetben ismerjük pontosan, illetve számíthatjuk ki az arányok ismeretében a békebírsággént fizetendő összeget. Ezek meglehetősen széles skálán szóródnak, 1 márkától 50 márkáig.⁸¹ Azonban – ahogyan az alábbi táblázat is mutatja – leggyakrabban 3, illetve 5 márkát tartoztak a felek megfizetni békebírság címen. Az összes ismert eset közel kétharmadát a kisebb, azaz az 1-5 márka közötti összegek tették ki. Ha az 1351 előtti fizetéseket a bírák, illetve az ügytípusok felől vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy 5 márka feletti összeggel csak a nádori és az országbírói ítélesezékeken találkozunk, nagyrészt birtokügyben, kisebb részben pedig hatalmaskodások esetében. Ugyanakkor bőven találunk példákat 1-5 márka között fizetendő békebírságra a kúriában zajló birtokügyekkel kapcsolatban is. Az 5 márkát meghaladó békebírságok esetében közös, hogy azokat nagyobb részét az 1330-as évek közepén, illetve második felében rótták ki:

1 márka (3)	1334. május 30. Anjou-oklt. XVIII. 261.
	1343. május 17. Anjou-oklt. XXVII. 313.
	1347. május 20. Anjou-oklt. XXXI. 446.
1,5 márka (1)	1342. május 31. Anjou-oklt. XXVI. 267.
3 márka (6)	1328. március 25. Anjou-oklt. XII. 154.
	1337. augusztus 23. Anjou-oklt. XXI. 493.
	1340. június 18. Anjou-oklt. XXIV. 396.
	1341. július 15. Anjou-oklt. XXV. 484.
	1345. március 6. Anjou-oklt. XXIX. 148.
	1347. szeptember 13. Anjou-oklt. XXXI. 853.

⁷⁹ „... partibus tamen predictis liberam concesseramus facultatem reformandi, dummodo eedem partes iuxta extensionem gravaminis cause ipsorum, scilicet estimationis particule terre litigiose predicte nos de iudicio pacis vellent complacere...” 1345. január 19. MNL OL DF 251 713., Anjou-oklt. XXIX. 53.

⁸⁰ 1345. május 10. MNL OL DL 2388., Anjou-oklt. XXIX. 317.

⁸¹ 1351-et megelőzően további 4 esetben nem tudjuk megadni a békebírság teljes összegét. 1335-ben az egyik fél által fizetendő részlet 2 márka volt, de sem a teljes összeg, sem az arány nem maradt fenn (1335. április 5. MNL OL DL 51 000., Anjou-oklt. XIX. 177.). 1344-ben a tárnokmester kikötötte, hogy az egyik félnek csak 4 márkát kell megfizetnie békebírság címen, akármekkora is legyen a teljes összeg (MNL OL DL 26 978., Anjou-oklt. XXVIII. 785.). Ugyanebben az évben az egri püspök helynökének kellett leróni az egyik félnek békebírság, valamint *decima et nona pars* címén 3 márkát (1344. január 13. MNL OL DL 51 268., Anjou-oklt. XXVIII. 19.). 1349-ben 1 márka és harmadfél fertót kellett fizetnie a felek egyikének békebírság és *decima et nona pars* címén, de nem tudjuk, hogy melyik pontosan mennyit tett ki (1349. május 19. MNL OL DL 51 517., Anjou-oklt. XXXIII. 355.). 1351 után további 2 esetet ismerünk. 1353-ban Szécsényi Tamás országbíró az előtte zajló perben az egyik fél részére békebírsággént 2,5 márka megfizetését kötötte ki (MNL OL DL 85 307., Anjou-oklt. XXXVII. 57.). 1358-ban a peres felek egyike 1 márkát fizetett a békebírságból, míg az

5 márka (7)	1335. október 2. Anjou-oklt. XIX. 590.
	1338. február 16. Anjou-oklt. XXII. 75.
	1338. május 12. Anjou-oklt. XXII. 245.
	1342. január 15. Anjou-oklt. XXVI. 15.
	1343. november 19. Anjou-oklt. XXVII. 776.
	1344. november 29. Anjou-oklt. XXIX. 781.
	1348. július 10. Anjou-oklt. XXXII. 450.
6 márka (1)	1335. július 25. Anjou-oklt. XIX. 448.
7 márka (1)	1337. április 7. Anjou-oklt. XXI. 172.
9 márka (1)	1345. május 10. Anjou-oklt. XXIX. 317.
10 márka (3)	1336. február 27. Anjou-oklt. XX. 80.
	1336. március 20. Anjou-oklt. XX. 128.
	1342. szeptember 26. Anjou-oklt. XXVI. 506.
25 márka (1)	1337. augusztus 5. Anjou-oklt. XXI. 458.
34 márka (1)	1323. október 22. Anjou-oklt. VII. 517.
50 márka (1)	1339. október 6. Anjou-oklt. XXIII. 599.

Feltehetően azért volt szükség a békebírság összegének törvényi szabályozására, mert a korábban fennálló rendszer, azaz a per minőségéhez való igazítás, tág teret engedett az önkényes döntéseknek és túlkapásokhoz vezet(het)ett. A szokásjog értelmében elkért összeg elérhette a vita tárgyát képező ingóság értékét vagy a birtok becsértékét is. Így például 1337-ben egy 7 márka értékű ló miatt kirobbanó pereskedést lezáró egyezség során a lovat adták át békebírság fejében Nagymartoni Pál országbírónak, ezért feltehetően ennyi vagy ezt közelítő volt a fizetendő összeg.⁸²

1351 után már csak elvétve említik meg a békebírság konkrét összegét a források, és az esetek többségében a felek 3⁸³ vagy 5⁸⁴ márkát voltak kötelesek a bírónak átadni. Egyetlen olyan forrásunk maradt, amiben a *iudicium pacis* kétharmada fejében 4 forintot fizetett

ismeretlen összegű maradókat a másik félnek kellett lerónia Szabolcs megye részére (1358. április 7. MNL OL DL 51 795., Anjou-oklt. XLII. 371.).

⁸² MNL OL DL 3054., Anjou-oklt. XXI. 172.

⁸³ 1365. december 4. *Erdélyi okmánytár: Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történelméhez*. I–IV. [1023–1371.] Bp., 1997–2014. Bev. tan., jegyz., regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. [III. közreműk. Hegyi Géza – W. Kovács András. IV. Jakó Zsigmond hagyatékát szerk., kieg. Hegyi Géza – W. Kovács András.] (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53) IV. 404.; 1366. november 7. Bebek István országbíró. MNL OL DL 77 381., Anjou-oklt. L. 991.; 1411. február 9. Sáros megye. MNL OL DF 248 813., ZsO VI. 1404.

⁸⁴ 1353. április 29. MNL OL DL 41 201., Anjou-oklt. XXXVII. 219.; 1355. december 13. MNL OL DL 77 153.; 1363. május 22. MNL OL DF 209 179., Anjou-oklt. XLVII. 232.; 1364. június 6. MNL OL DL 75 370., Anjou-oklt. XLVIII. 447.

az egyik fél.⁸⁵ A pereskedő felek számára örvendetes volt, hogy a békebírság címen követelhető összeg felső határát a korábbi kirívó példákhoz képest alacsonyan húzták meg, ugyanakkor 1351 után már csak ritkán értesülünk 3 márkánál alacsonyabb összegről.⁸⁶

4. Meddig volt a szokásjog része a békebírság, és ez idő alatt változott-e valami vele kapcsolatban?

1351 után⁸⁷ a békebírság következő törvényi szabályozására 1435-ben került sor, amikor a hatalmaskodási ügyekkel foglalkozó törvényhely végén kimondták, hogy az ország régi szokásának megfelelően a pereskedő felek „in quibuscumque factis potentialibus et aliis” szabadon egyezkedhetnek, nem szükséges hozzá a bíró engedélye és békebírságot sem kell fizetniük.⁸⁸ Az bizonyos, hogy a hatalmaskodási ügyekben ez a törvénycikk megszüntette a bíró engedélyének és a békebírság fizetésének kötelezettségét az egyezkedések során. 1435 szeptemberében a körösi *comes terrestris*, Pausynch-i Pál fia Benedek oklevele szerint az előtte Diankóc birtok miatt pereskedő felek az engedélyét kérték, majd fogott bírák segítségével megegyeztek. A békebírságot nem foglalták bele a szövegbe.⁸⁹ Mivel itt nem hatalmaskodási, hanem birtokperről volt szó, ezért az az év tavaszán született törvényt erre az esetre nem alkalmazták. 1439-ben és 1458-ban szó szerint megismételték Luxemburgi Zsigmond 1435-ös törvényét.⁹⁰ 1486-ban pedig már általánosan, minden típusú pereskedésre érvényesen mondták ki, hogy a felek szabadon megegyezhetnek, és ezért a bíró semmit nem követelhet tőlük.⁹¹ Ehhez II. Ulászló 1495. évi törvényében azt a kiegészítést fűzték, hogy ha a felek a bíró döntése előtt megegyeznek, semmit nem lehet tőlük követelni, azonban ha a megegyezés az ítélethozatal után kerül sor, akkor igen.⁹² Werbőczy István szokásjogi gyűjteményében nem szerepel a békebírság, azonban a *Négyes-könyvben* az ispánok ítélkezése kapcsán az 1495-ös kiegészítéssel együtt helyet kapott.⁹³

Ahogy az fentebb már említettem, bár a békebírság a 13. században jelenik meg az oklevelekben, de bővebb adatokkal csak a 14. századtól kezdve találkozunk. „Technikai”

⁸⁵ 1356. augusztus 13. MNL OL DL 51 715., Anjou-oklt. XL. 473.

⁸⁶ Szécsi Miklós országbíró egyik 1358 szeptemberében kelt kiadványa még a per nehézségéhez („... iuxta extensionem gravaminis cause...”) köti a békebírság összegét (MNL OL DL 77 236., Anjou-oklt. XLII. 1070.).

⁸⁷ DRH 138. 24. tc.

⁸⁸ „Partes tamen litigantes, quodocunque voluerint, absque requisitione iudicis et onere solutionis birsagiorum liberam concordandi habeant facultatem, quemadmodum antiqua et laudabilis regni nostri consueto huiusmodi concordiam in quibuscumque factis potentialibus et aliis libere fiendam dictat et consentit.” DRH 263. 4. tc.

⁸⁹ MNL OL DL 35 552., Com. terr. 59.

⁹⁰ DRH 296. 30. tc., *Decreta regni Hungariae 1458-1490*. Ed. Franciscus Dóry et al. Bp., 1989. (Publicationes Archivii Nationalis Hungarici II. Fontes 19) 99. 27. tc.

⁹¹ Uo. [1458-1490] 269. 5. tc.

⁹² *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1490-1526*. Ed. Péter Banyó – Martin Rady – János M. Bak. Idyllwild-Bp., 2012. 60. [XIII. cikkely.]

⁹³ *Quadripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae*. Zagrabiae, 1798. 426. [IV. rész 13. cím.]

részletei nem különböztek a többi bírságtól, megfizetését elhalaszthatták,⁹⁴ a fizetésével elmaradót büntetéssel fenyegették,⁹⁵ a bírák az összeg megfizetését el is engedhették⁹⁶ vagy a fizetendő összeget csökkenthették.⁹⁷ A nádor és az országbíró bírságszedői nyugtaiban is rendre felbukkannak, akár más címen szedett, egyéb *iudiciumok* társaságában is.⁹⁸ 1435-ig csak az oklevelek formuláiban tapasztalunk lassú változást. A bírói engedélyt a 13. században és a 14. század elején, az 1330-as évek közepéig jellemzően a *permissio* szóval jelölték.⁹⁹ Ettől kezdve inkább a *licentia* lett a bírói engedély műszava a forrásokban. Ezt követte nagyjából a felek közös fizetésére vonatkozó *communiter*, illetve *in communi* szavak használatának alakulása is. Míg az 1320–1330-as években kizárólag az *in communi* alakkal találkozhatunk, addig az 1340-es és az 1350-es években a *communiter* forma volt használatban. Először az 1364-es esztendőben szerepel az oklevelekben mind a kettő. A harmadikként feltűnő *ambe partes* szintén csak az 1340–1350-es években adatható.¹⁰⁰ A 14. század első felében kristályosodott ki a kúriai forrásokban az egyszerű perhalasztó oklevelekben használt, a feleknek a megegyezésre elvi engedélyt adó formula a „si partes medio tempore non poterunt concordare” alakban. Úgy tűnik, hogy az oklevelekben ezt a „sub forma fiende pacis” záradék váltotta fel a későbbiekben. Ez utóbbi az 1350-es évek közepén már kancelláriai jegyzetként is feltűnt.¹⁰¹ Mindezek a formulás változások azonban nem jelentették azt, hogy bármi érdemi átalakulás történt volna magának a békebírságnak a kirovási-beszédési gyakorlatában, inkább csak egyfajta „divatot”, illetve a kancelláriai személyzet változását lehet érzékelni segítségükkel.

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a békebírságot a bíró előtt pereskedő felek akkor fizették a per rendes bírójának, ha az ítélet meghozatala előtt engedélyt kértek és kaptak a megegyezésre, és akár fogott bírák segítségével, akár anélkül egyezsége jutottak.

⁹⁴ Pl. 1328-ban Nagymartoni Pál országbíró elhalasztja annak az 1,5 márká békebírságnak a megfizetését, amivel Tamás fia Lóránd tartozott (1328. március 28. MNL OL DL 96 145., Anjou-oklt. XII. 154.).

⁹⁵ Pl. 1344. november 29. MNL OL DL 76 756., Anjou-oklt. XXIX. 781.; 1335. október 2. MNL OL DL 51 016., Anjou-oklt. XIX. 590. 1411-ben Sáros megye szolgabírói adtak oklevelet arról, hogy előtűtik a megye alispánjai beperelték Bertóti Demeter fia Miklóst, mivel az nem fizette meg nekik a békebírságot (1411. február 9. MNL OL DF 248 813., ZsO III. 127.).

⁹⁶ A példákat lásd 12. j.

⁹⁷ Pl. 1355. december 13. MNL OL DL 77 153.

⁹⁸ Pl. 1335. október 23. MNL OL DF 253 142., Anjou-oklt. XIX. 629.

⁹⁹ Az Árpádok korában a bírói engedélyre más fordulatok is feltűnnek (pl. *cum consensu nostro*: 1232. Gyula szlavón bán és országbíró. ÁÚO. I. 507–508. 322.).

¹⁰⁰ *In communi*: 1325. január 20. MNL OL DL 57 273., Anjou-oklt. IX. 20.; 1334. szeptember 4. MNL OL DL 50 983., Anjou-oklt. XVIII. 521.; 1335. október 2. MNL OL DL 51 016., Anjou-oklt. XIX. 590.; 1337. február 3. MNL OL DL 84 759., Anjou-oklt. XXI. 48.; 1364. október 21. MNL OL DL 87 396., Anjou-oklt. XLVIII. 855. *Communiter*: 1343. augusztus 10. MNL OL DF 210 194., Anjou-oklt. XXVII. 540.; 1348. július 10. MNL OL DL 31 260., Anjou-oklt. XXXII. 450.; 1349. május 16. MNL OL DF 248 155., Anjou-oklt. XXXIII. 336.; 1350. június 8. MNL OL DF 264 761., Anjou-oklt. XXXIV. 464.; 1352. február 6. MNL OL DF 210 409., Anjou-oklt. XXXVI. 103.; 1353. augusztus 10. MNL OL DL 4378., Anjou-oklt. XXXVII. 531.; 1354. május 18. MNL OL DL 4440., Anjou-oklt. XXXVIII. 290.; 1356. június 26. MNL OL DL 77 167., Anjou-oklt. XL. 376.; 1362. április 6. MNL OL DF 272 490., Anjou-oklt. XLVI. 148.; 1364. május 23.–július 1. MNL OL DL 66 159., Anjou-oklt. XLVII. 384. *Ambe partes*: 1346. május 12. MNL OL DF 272 406., Anjou-oklt. XXX. 383.; 1352. március 7. MNL OL DL 56 867., Anjou-oklt. XXXVI. 198.

¹⁰¹ 1352. október 13. MNL OL DL 87 275., Anjou-oklt. XXXVI. 726. Az adatot hozza Bónis György: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. *Levéltári Közlemények* 34 (1963) 225. 238. j. 1355-ben már Pál fia Miklós szepesi szolgabíró oklevelében találkozunk ezzel a formulával: MNL OL DL 39 670.

A békebírságot a felek általában egymás között megosztották, jellemzően vagy egyenlő arányban fizették, vagy egyenlőtlen elosztás esetén többségében az alperes vállalta annak nagyobb hányadát. A források ritkán őrizték meg a pontos összeget, de a fennmaradt adatokból az tűnik ki, hogy jellemzően 3-5 márkát tett ki, bár az 1351-es évi törvény előtt előfordultak ennél jóval magasabb összegek is.

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.erezsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft
Előfizetőknek: 850 Ft

